

Gerlof van Vloten:

Kanttekening bij een catalogus

Na het succes van de tentoonstelling die in de zomer van 1975 werd opgezet door studenten van het Kunsthistorisch Instituut der Universiteit van Amsterdam en die gewijd was aan "Bekende tijdgenoten", onder welke titel Jan Veth (1864-1925) een grote reeks schrijvers en schilders portretteerde, heeft zich nu ook Leiden niet onbetuigd gelaten. Een drietal kunsthistorische studenten hebben met steun van enkele beroepskrachten (van 29 januari - 13 maart 1977) in het Haags Gemeentemuseum een tentoonstelling gewijd, niet aan de schilder en etser maar aan de *fotograaf* Willem Witsen (1860-1923). Zou er voor beide ondernemingen een prijs moeten worden uitgereikt, dan zou 't mij billijk voorkomen als Amsterdam en Leiden ieder bedacht werden met de helft daarvan, want beide groeperingen hebben in enthousiasme niet voor elkaar ondergedaan en in beide gevallen was het resultaat opmerkelijk en het geogste succes eerlijk verdiend. Aan degenen die bij de Witsen-tentoonstelling betrokken waren, is intussen wel pijnlijk-duidelijk gemaakt dat enthousiasme, hoe belangrijk op zichzelf, toch een wat te onzekere garantie biedt voor het afleveren in dit geval van een catalogus die de toets der critiek kan doorstaan. Dat deze typografisch goed ogende catalogus in de N.R.C. van 4 februari iets te haastig door Bas Roodnat het etiket van "goed verzorgd" kreeg opgeplakt, heeft C.J. Aarts inmiddels in Hollands Diep van 26 februari uitvoerig toegelicht. Het is altijd onplezierig een domper te moeten zetten op een hartverwarmend enthousiasme, maar het dubieuze verhaal over de historie van de Beweging van Tachtig plus nog een werkelijk teveel aan gemakkelijk te vermijden fouten en slordigheden maakten het fors uit de slof schieten van Aarts alleszins begrijpelijk. Voor de toekomst mag worden verhoopt dat kunsthistorici, die zich zetten tot de opbouw van een tentoonstelling over een figuur die als beeldend kunstenaar ook nog zeer nauwe relaties onderhield met tal van in de literatuur actieve tijdgenoten, voortaan vooral niet zullen schromen daarbij de hulp in te roepen van een literatuur-historicus.

Dit klemte temeer nu iedereen via het secretariaat van hetzij de Werkgroep Negentiende Eeuw hetzij de Werkgroep Achttiende Eeuw gemakkelijk kan achterhalen bij wie hij voor dit of dat met succes te rade zou kunnen gaan.

Hoe aldus het missen van kansen kan worden voorkomen, laat zich illustreren aan de hand van een voorbeeld, zó gekozen dat ook de lezers van dit blad er enig profijt van kunnen hebben nu ik de ge-

legenheid benut om meteen een aantal zeer verspreide gegevens bij elkaar te zetten. Ik kies daarvoor het uitermate boeiende portret van Gerlof van Vloten dat, ofschoon het terecht over de hele pagina werd afgedrukt, van enige toelichting verstoken bleef. Hoeveel beschouwers van dit portret zullen Gerlof van Vloten terstond hebben kunnen thuisbrengen als een broer van Betsy van Vloten met wie Witsen van 1893 tot 1902 gehuwd was. Gerlof van Vloten - Ger voor zijn vrienden - kwam ter wereld op 7 juni 1866 als jongste zoon van Johannes van Vloten. Te Leiden promoveerde hij op 20 september 1890 tot doctor in de Oosterse letteren. Aan het gymnasium van diezelfde stad doceerde hij Hebreeuws. Daarnaast was hij "adjutor interpretis legati Warneriani" en liet hij in 1900 bij Scheltema & Holkema's Boekhandel te Amsterdam een boek verschijnen met *Oostersche schetsen en vertalingen*, dat ook impressies bevatte van zijn bezoeken aan o.m. Constantinopel en Damascus. Door het huwelijk van zijn zuster Kitty, op 6 maart 1890, met Albert Verwey raakte Van Vloten vriendschappelijk verbonden met de voortaan in Noordwijk woonachtige dichter. 's Zondags stapte Gerlof meestal op de tram die hem van Leiden naar Noordwijk voerde. Enkele malen, om te beginnen in de barre winter van 1890, werd dit traject afgelegd op de schaats.

Van Vloten had de naam van geestig te zijn. Afgaande op zijn portret heb ik met die hem toegeschreven geestigheid niet de minste moeite. Het is daarom dubbel zo jammer dat de enige mij van hem in geschrifte bekende geestigheid werkelijk kraak noch smaak bezit. Het betreft hier Van Vlotens dankbetuiging voor de hem door Van Deyssel in oktober 1902 toegezonden bibliofiel uitgegeven editie van een *Bezoek aan den Dom te Keulen*: "Wel bedankt voor de toezending van uw monumentaal werk over den Dom. Deze fraaie uitgaaf schijnt zelf wel een dom, wat dan zou zijn een dom in een dom. Deze opmerking is ook niet dom, vindt gij niet". Maar 't is waar: Van Vloten maakte het toen psychisch niet best. Op advies van Van Eeden had hij zich laten opnemen in een verpleeginrichting te Hilversum om daar innerlijk wat tot rust te komen. Eerder, op 26 september 1902, noteerde Van Eeden in zijn dagboek: "Ger is nu hier, een bijzonder mensch, met een weinig meer kracht was hij groot geworden".

Of Van Vlotens al dan niet vermeende geestigheid wel eens botste met de altoos wat stroef overkomende ernst van Verwey, is een intrigerende vraag waarover nergens uitsluitsel te vinden is. Misschien had Verwey daar toen niet meer zo veel moeite mee nu hij in een recent verleden op dit punt drievoudig de vuurdoop had doorstaan: vrienden als Frank van der Goes en Lodewijk van Deyssel gingen zich graag te buiten aan het afsteken van ware vuurwerken van geestigheden. En dan was er ook nog Verwey's zwager, Frederik van Eeden, van wie Van Deyssel heeft geschreven: "Hij lachte niet veel; maar hij was geestig. De geestigheid was een der dingen, die hij op Tolstoj (...) vermoedelijk vóór had".

Maakte Van Vlotens geestigheid Verwey, aldus *nourri dans le sé-rail*, waarschijnlijk niet al te schichtig, op een in september 1893 samen met Gerlof ondernomen reis naar Spanje kwam hij voor

heel andere en wezenlijker problemen te staan. In *Dichterlijke strijdbaarheid/Uit het leven van Albert Verwey*, II, A'dam, 1955, blz. 37, heeft Maurits Uyldert meegedeeld dat het dagelijks verkeer met zijn zwager voor Verwey niet gemakkelijk was en het reisgenot daardoor niet onverminderd. "Gerlof van Vloten leed onder de innerlijke onrust, die vele Van Vlotens aangeboren was en aan een onoverwinnelijk minderwaardigheidsgevoel, dat in een houding van opzettelijk meerwaardigheidsvertoon compensatie zocht. Het gevolg daarvan was een neiging tot tegenspraak. En Verwey die hem zag zoals hij was; die zich instinctief krachtig voelde en tot overwicht geneigd; moest de zwager, die zich instinctief zwak wist, en innerlijk geneigd tot bescheidenheid, ontzien en angstvallig zorgdragen dat hij hem niet prikkelde". Die innerlijke onrust zou Van Vloten blijven kwellen. Allengs, aldus Uyldert op blz. 194, was hij "meer en meer onder de innerlijke vereenzaming gaan lijden, die een gevolg was van een steeds toenemend gevoel van minderwaardigheid. Een gevoel dat op geen wezenlijke tekortkomingen berustte want hij was een zeer begaafd man". Op 20 maart 1903, dus in zijn zesendertigste levensjaar, verliet Van Vloten voor de laatste maal Leiden om in een duindal te Noordwijk aan Zee door zelfdoding uit het leven te scheiden, nu het hem niet gegeven was langer weerstand te bieden tegen "*de hoos/van doodsnoed*" die hem alzijs besprongen had. Het citaat is afkomstig uit het achtste van de tien aangrijpende sonnetten, geschreven door Albert Verwey ter *Gedachtenis G.v.V. (Oorspronkelijk dichtwerk*, dl. I, A'dam/Santpoort, 1938, blz. 519-523). Die sonnettencyclus werd voor de eerste maal openbaargemaakt in Verwey's in 1904 verschenen bundel *Uit de lage landen bij de zee*. De bundel opent met de mededeling: "Dit boek bevat de aandoeeningen die in mij ontstonden door den plotseligen dood van een vriend. - In gemeenzaam aandenken wordt het door mij opgedragen aan Jan Eduard Karsen en Floris Verster". Het was Gerlof van Vloten geweest die in januari 1892 Verster met Verwey in contact had gebracht, een contact dat weldra zou uitgroeien tot een wederzijds zeer hechte, slechts door de dood verbroken vriendschap.

Van Vloten leeft niet alleen voort in de poëzie van Albert Verwey. Ook van Eeden heeft hem herdacht in een negentien strofen tellend *In memoriam*, opgenomen in de bundel *Dante en Beatrice en andere verzen*, A'dam, 1908, blz. 63-66. Van Deyssel, die door Van Vloten een keer of vier met klinkende munt werd bijgesprongen, noemt hem enkele malen in zijn *Gedenkschriften*. Van Vloten had grote bewondering voor de roman *Een Liefde*, maar hij dreepte bepaald - zoals hij Van Deyssel op 6 december 1897 liet weten - met het eerste gedeelte van de lyrische studie *Het schoone beeld*, geschreven naar aanleiding van Maurice Maeterlinck's drama *Aglavaine et Selysette*. Op zijn beurt was Van Deyssel vol lof over de *Oostersche schetsen*, al heeft hij er zich niet in enig opstel over uitgesproken. Mogelijk was hij van oordeel dat dit reeds uitmuntend gedaan was door J.H. Leopold, in diens Leidse studiejaren zeer bevriend met Van Vloten (beiden

waren lid van het *Sodalitium Literis Sacrum*), en wel in de N.R.C. van 5 juni 1900. Deze, overigens niet ondertekende, bespreking werd opgenomen in het tweede deel van Leopolds *Verzameld Werk*, blz. 453-455, helaas voorzien van de onjuiste dagtekening 5 juni 1908. Achteraf blijkt de zelf zo sensibele Leopold al in 1900 het levenseinde van Van Vloten op zijn minst vermoeld te hebben, want meerdere passages zouden niet misplaatst zijn geweest in een woord ter *herdenking* van zijn gewezen studiemakker. Ik wijs nu enkel op de passus waarin Leopold zijn vriend tekent als "een eenzame, maar niet uit zelfgenoegzaamheid maar een teleurgestelde, die wellicht vol was van uitingsbegeerte en van verlangen naar verwante ontmoetingen". Het boek zelf achtte Leopold "een heerlijk boek, een van de weinige, waarvan de lectuur zoo geheel een ontspanning kan zijn".

Wie over gegevens als deze beschikt, zal ongetwijfeld *heel anders* tegen Witsens portret van Gerlof van Vloten aankijken dan wie zich behelpen moet met de enkele vermelding van de *naam* van de geportretteerde. Mogelijk dat de nu verstrekte informatie deze en gene zal nopen opnieuw de fascinatie van dit portret op zich te laten inwerken.

Harry G.M. Prick